

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.
This project is funded by the European Union.

Engelli Çocukların Katılım Hakkı

**ENGELLİ ÇOCUKLARIN
KATILIM
HAKKI**

Engelli Çocukların Katılım Hakkı kitabının dijital versiyonuna ulaşmak için QR kodu okutabilirsiniz.

ENGELLİ ÇOCUKLARIN KATILIM HAKKI

Yazar

Aslıhan AYKARA

Birinci baskı: Ankara, Haziran 2022

ISBN: 978-625-00-9234-7

Copyright © 2022| Türkiye Spina Bifida Derneği

Adres : 858. Sokak, Paykoç İşhanı, No: 9 D: 405, 35250
Konak-İZMİR

Telefon : (0232) 441 65 67

E-Posta : bilgi@spinabifida.org.tr

Web : <http://www.spinabifida.org.tr>

Bu kitap, AB Sivil Toplum Destek Programı-III desteği ile Türkiye Spina Bifida Derneği tarafından "Engelli Çocukların Karar Alma Süreçlerine Etkin Katılımı Projesi" kapsamında yayınlanmıştır. Tüm hakları Türkiye Spina Bifida Derneği'ne aittir. Ücretsizdir, para ile satılmaz. Kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Yayına Hazırlayan : Selma Çalık

Son Okuma : Selma Çalık

Tasarım ve Uygulama : Selen Kaynak

Proje Ekibi : E.Nurdan Anlı, Selma Çalık, Selen Kaynak

KATKI VEREN ÇOCUKLAR*

Çocuk Danışma Grubu

Arjin Çağlıyan	Özge Marangoz
Filiz Çalikoğlu	Özge Yeni
İrem Nur Yaman	Semih Eliaçık
Kayra Ekmen	Şevval Koç
Oğuzcan Saygılı	Yusuf Kaan Yeni

Engelli Hakları Sözleşmesi Çocuklar İçin Sadeleştirilmiş

Metin ve ENÇOKK Oyun Geliştirme Grubu

Ada Karakocaoğlu	Hale Genel
Ahsen Çalgın	Hikmet Efe Kırak
Ali Kerem Cemaloğlu	İrmak Erdoğan
Ali Kerem Tekel	İrem Akıllı
Bahar Büyükurvay	Kerem Can Aydın
Beraysu Özmen	Kübra Tekeli
Beyazıt İbiloğlu	Melek Erdoğan
Beyza Yıldız	Muhammet Ali Arıkan
Burak Erdoğan	Mustafa Buğra Meydani
Doruk Kurt	Nehir Begenirbaş
Duru Barut	Semih Seyhan
Elif Genel	Sümeyye Çapan
Enes Eymen Çetin	Tamara Nas Genel
Enes Nurveren	Yağmur Büyükurvay
Ezgi Karapınar	Zeynep Bayraktar

*İsimler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	vi
BAŞLANGIÇ.....	vii
GİRİŞ.....	ix
Engellilik Hakkında	1
Çocuk Hakları	7
Çocukların Katılım Hakkı.....	8
Engelli Çocukların Katılım Hakkı ve Engelli Hakları Sözleşmesi.....	13
Çocuk Katılımını Sağlamaya Yönelik Farklı Uygulama Örnekleri	16
Çocuklar Açısından Oyunun Yeri.....	19
Engelli Çocukların Katılım Hakkı Açısından Sivil Toplum Örgütlerinin Yeri ve Önemi	24
Engelli Çocukların Karar Alma Süreçlerine Etkin Katılımı Projesi'nde Çocuk Katılımının Sağlanmasına Yönelik Etkinlikler	28
Çocukların Katılım Hakkı Konusunda Sivil Toplum Örgütlerine Öneriler.....	36
Katılım Hakkı Konusunda Çocuklara Öneriler	47
KAYNAKÇA	48

KISALTMALAR LİSTESİ

ICF: İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması

BM: Birleşmiş Milletler

CRPD: Engelli Hakları Sözleşmesi

EHS: Engelli Hakları Sözleşmesi

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNICEF: Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu

BAŞLANGIÇ

“Her çocuk görüşlerini ifade etme ve karar verme yetisine sahiptir” diyerek yola çıktığımız bir proje “Engelli Çocukların Karar Alma Süreçlerine Etkin Katılımı Projesi” (Çocukların Katılım Hakkı - (CHiP IN)

Dünyanın her yerinde milyonlarca engelli çocuk ve yetişkin yaşıyor. Engelli kişilerin herkesle eşit haklara sahip olduğu, engelli olsun olmasın çocukların kendilerini özgürce ifade edebildiği bir yerde yaşamak ne güzel olurdu, değil mi? Böyle bir ülke kurmaya ne dersiniz, diye sorduk çocuklara.

Engelli kişilerin haklarına “En ÇOKK” saygı duyulan, herkesin yaşamaya can attığı bir ülke. ENÇOKK ülkesi...

Önce Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesini çocuklar için çocuklarla birlikte sadeleştirdik. Sonra engelli bireylerin hakları bütün çocuklar tarafından öğrenilsin diye kutu oyunu ve mobil oyun geliştirdik. Adına da ENÇOKK oyunu dedik.

Bunlarla da yetinmedik, eğitimler, iş birliği toplantıları yaptık. Her aşamada çocuklara danıştık, onlarla iş birliği yaptık.

Süreç içinde çok öğrendik, çok geliştik, tüm bu birikimleri ve çocukların katılım hakkı ile ilgili temel bilgileri elinizdeki bu kitapla sizlerle paylaşmak istedik. Engelli çocuklarla veya engelli çocuklar için çalışan sivil toplum örgütlerine, tüm kişi ve kurumlara rehber olması dileğiyle...

Kitabı hazırlayan ve projemizin her aşamasında desteğini esirgemeyen H.Ü. İ.İ.B.F Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Aslıhan AYKARA'ya çok teşekkür ederiz.

Türkiye Spina Bifida Derneği Başkanı Prof. Dr. Cevval ULMAN'a, Proje ortağımız Disleksi Öğrenme Güçlüğü Derneği Başkanı Sayın Atıf TOKAR'a, Ekrem ÇALGIN'a ve Elif CANMAYA'ya; H.Ü Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Sayın Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'a; projemizin değerli uzmanları Papatya Alkan GENCA, İdil Seda AK, Özge SİLAV, Mehmet AVCI ve Şeyma Cevizli ÇİMEM'e çok kıymetli katkıları için teşekkür ederiz.

En büyük teşekkür elbette fikir aşamasından başlayarak her aşamada sonsuz enerjileri, uzmanlıkları ve yaratıcılıkları ile çocuklara...

Çocukların Katılım Hakkı
Projesi
Proje Ekibi

GİRİŞ

Her birey biriciktir ve başka hiçbir gerekçeye bakılmaksızın yalnızca insan olmaktan dolayı hakları vardır. İnsan hakları evrenselidir; bu haklar bölünemez, vazgeçilemez ve devredilemez. Farklılıklara sahip olmak bu durumu değiştirmez.

İnsan haklarıyla ilgili tüm yasal düzenlemelerde insanların dil, din, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, sağlık durumu ne olursa olsun ayrımcılığa uğramamaları gerektiği belirtilmiş, hak ve özgürlükleri garanti altına alınmıştır.

Her ne kadar durum böyle olsa da gerçek hayata baktığımızda insanların pek çok nedenle ayrımcılığa maruz kaldıklarını, haklarından mahrum bırakıldıklarını görüyoruz. Engelli yetişkinler ve engelli çocuklar haklarından yararlanabilme konusunda güçlüklerle en fazla karşılaşan gruplardandır. Bedensel, zihinsel veya ruhsal açıdan farklı gereksinimleri olan bireyler, gereksinimlerinin karşılanması ve toplumu oluşturan diğer tüm bireylerle eşit ve adil haklara sahip olma konusunda hak ihlalleriyle karşı karşıyadırlar.

Temel gereksinimleri karşılanmayan engelli çocuklar, engelli olmayan akranlarından geri kalıyorlar. Yaşanan bu sorunların temelinde ise eşit ve adil hakların sağlanamaması ve haklar konusundaki bilinçsizlik yatmaktadır. Dolayısıyla engelli çocukların yaşlılarıyla aynı koşullarda toplumla bütünleşmeleri, eşit ve tam katılım sağlayabilmeleri ve katılım haklarının korunması açısından

bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir.

Kitapçığın bundan sonraki bölümünde, farklı gereksinimlere sahip çocukların katılım haklarının gerçekleştirilmesinin öneminin anlaşılabilmesi açısından öncelikle engelliliğe ilişkin temel bilgiler, çocuk hakları, çocukların katılım hakkı, engelli çocukların katılım hakkı ve Engelli Hakları Sözleşmesi, çocuk katılımını sağlamaya yönelik farklı uygulama örnekleri, engelli olan ve olmayan çocuklar açısından oyunun yeri, engelli çocukların katılım hakkı açısından sivil toplum örgütlerinin yeri ve önemi gibi konulara yer verilmiştir.

ENGELLİLİK HAKKINDA

Bu bölümde kısaca engelliliğin ne olduğuna, sınıflandırılma biçimlerine, engelliliğe ilişkin modellere kısaca yer verilmiştir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Avrupa Birliği ve Türkiye raporları, Dünya genelinde bir milyardan fazla kişinin engelli olduğunu göstermektedir. Bu da dünya nüfusunun %15'ine karşılık gelmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan Nüfus ve Konut Araştırması (TÜİK, 2011), Türkiye'de engelli bireylerin nüfusunun toplam nüfusa oranına ilişkin verilerin toplandığı en güncel araştırmadır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, en az bir engeli olan kişilerin nüfusa oranı %6,9'dur. Bu oran kadınlarda %7,9, erkeklerde %5,9'dur. En az bir engeli olan kişi oranı, yaş grubu arttıkça yükselme eğilimindedir.

Engellilik Nedir?

Engellilik her ne kadar ilk etapta sağlık durumu ile bağlantılı bir konu gibi algılansa da, aslında çok boyutlu olarak ele alınması gereken bir kavramdır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2006) engelli bireylerin yalnızca yeti yitimlerine odaklanmak yerine, sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal yaşama katılım haklarına ve erişim olanaklarına vurgu yapması açısından önem taşıyan bir belgedir. Benzer biçimde, yeti yitimi vurgusunu ön plana çıkaran bakış açısı yerine insan hakları vurgusuna yer vermesi açısından 5378 sayılı Engelliler ve Bazı Kanun Hükmünde

Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun (2005)'da yer alan engellilik tanımı da önemlidir. Kanun'da daha önce "özürlü" kavramına yer verilirken, daha sonra 2014 yılında yapılan değişiklikle bu kavram yerini engelli kavramına bırakmıştır. Bu Kanun'da engelli, "fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey" olarak ifade edilmiştir. Bireyin toplumla bütünleşmesine vurgu yapması açısından bu tanımda yapılan güncelleme önemlidir.

Engel Türleri

Engelliliğe ilişkin pek çok farklı sınıflandırma yapılmıştır. Örneğin engelliliği aşığıdaki gibi genel olarak dört başlık altında toplamak mümkündür:

- Bedensel engel (Görme, işitme, konuşma, fiziksel/ ortopedik),
- Zihinsel engel (Down Sendromu, vs.)
- Ruhsal engel (Kişilik bozuklukları, vs.)
- Süreğen hastalıklar (Nadir hastalıklar, vs.)

Ya da örneğin daha ayrıntılı sınıflandırma biçimleri ile karşılaşmak mümkündür.

- Görme engeli
- İşitme engeli
- Konuşma engeli
- Ortopedik engel

- Down Sendromu
- Otizm
- Mental Retardasyon
- Süreğen Hastalıklar
- Kişilik ve Davranış Bozuklukları

Ancak bu sınıflandırmalar açısından esas göz önünde bulundurulması gereken, engellilik durumunun hangi bağlamlarda ortaya çıktığının anlaşılmasıdır. Bu açıdan bireyin yalnızca yeti yitimine göre bir sınıflandırma yapmaktan ziyade, yaşamın farklı alanlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Bu açıdan İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (ICF, 2001)'nda vurgulanan dört temel bileşen olan vücut işlevleri ve yapıları, etkinlikler ve katılım, çevresel etmenler, kişisel etmenlerin engelliliğe bakış açısında göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Engelliliğe İlişkin Modeller

Tarihsel süreç içerisinde engelliliğe yönelik olarak toplumdaki bakış açıları da değişmiştir. Engelliliğe ilişkin ilk model, engelliliği günahkârlık, kötülük, ahlaki çöküntü, ahlaksızlığın dışavurumu ile ilişkilendiren ahlaki modeldir (Erkan, 2003). Ahlaki modelin ardından engelli bireylerin iyileştirilmelerini ve topluma uyum sağlamalarını odak alan tıbbi/ medikal model gelir. Medikal modele göre engellilik bireysel bir patoloji ve sakatlık durumudur ve engelli bireyler yalnızca tedavi edilirlerse topluma uyum sağlayabilirler (Bricout vd., 2004; Nazlı, 2012). Medikal modele yönelik eleştirilerin ardından görülen sosyal modelde ise engelli

bireylerin karşılaştıkları sorunların temel nedeni gereksinimlerini karşılayacak hizmetlerin yetersizliğidir (Gökmen, 2007) ve engellilik bir yetersizlik değil, toplumdaki sınırlandırıcı ve ayrımcı tutumların bir sonucudur (Arıkan, 2002). Sosyal modelle birlikte engelli bireyler artık toplumla bütünleşme ve haklarına sahip çıkma konusunda daha fazla ilerleme kayıtlı etmeye başlamışlardır.

Engelliliğe ilişkin modeller her ne kadar tarihsel süreç içerisinde değişmeye ve gelişmeye devam etse de bu durum toplumdaki topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterir. Medikal modelin, hatta ahlaki modelin izlerini pek çok toplumda zaman zaman görmek mümkündür.

1990'lerden itibaren ise engellilik artık bir insan hakları konusu olarak gündeme gelmeye başlamıştır. Hak temelli yaklaşım , engelli bireylerin muhtaçlık gibi nedenlerle değil, başka hiçbir gerekçeye bakılmaksızın sırf insan oldukları için haklarının olduğunu vurgulamaktadır. Hak temelli yaklaşım, bu hakların BM Engelli Hakları Sözleşmesi, BM Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar, Engelliler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun ve diğer tüm yasal düzenlemeler yoluyla garanti altına alınması gerektiğini savunması açısından önemlidir.

Engelliliğe İlişkin Temel Bazı Kavramlar

Engelliliğe dair bu bilgilere ek olarak, engelliliğe ilişkin çok temel bazı kavramlar hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. Bu kavramlar, hak temelli yaklaşım açısından tüm bireylerin yalnızca

insan oldukları için sahip olmaları beklenen haklarla doğrudan bağlantılı kavramlardır. Bunlar en temelde erişilebilirlik, evrensel tasarım, makul düzenleme, bağımsız yaşam, sağlamlılık kavramlarıdır.

Erişilebilirlik , doğal ve insan yapımı fiziksel çevre başta olmak üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel çevreye ve bu çevrelerde verilen hizmetlere ulaşabilme ve bunlardan yararlanabilme ve katkıda bulunabilme olanaklarına sahip olmak anlamına gelir (Çağlar, 2012).

Evrensel tasarım, tüm ürünlerin ve çevrelerin yaş, beceri ve durum farkı gözetmeksizin çok sayıda kişi tarafından kullanılabilmesine yönelik, bütünleşmeyi kolaylaştıran bir tasarım yaklaşımıdır (Dostoğlu, Şahin ve Taneli, 2009). Kullanıcıya ait farklılıkların önemsizliğini, kullanıcı deneyimlerinin anlaşılmasını ve kullanıcının yaşadığı somut dünyanın kavranmasını odağına alır (Hacılibeyoğlu, 2013).

Engelli Hakları Sözleşmesi'ne göre makul düzenleme, engelli bireylerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve eşit biçimde kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak üzere, belirli durumlarda gereksinim duyulan, ölçüsüz ve aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklikler ve düzenlemeler anlamına gelir.

Bağımsız yaşam , BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nde engelli bireylerin topluma dahil olmaları için nerede, kiminle, nasıl yaşayacaklarına kendilerinin karar verebilmelerine ve

dışlanmalarına yönelik destek hizmetlerini içeren bir bağlamda ele alınır.

Sağlamcılık , engelli bireylerle ilgili konularda, engelli bireylerin kendilerinden çok, engelli olmayan bireylerin dahil olmasıdır. Örneğin sağlamcılık, mükemmel olarak tasarlanmış belirli bir beden ile bedensel standartlar üreten inançlar, süreçler ve uygulamalar bütünüdür (Campbell, 2001). Bu tanım, engelli bireylerin merhamet nesnelere değil hak özneleri olarak görülmesi gerektiği vurgusuyla yakından bağlantılıdır. Sağlamcılıkla ilgili dikkat edilmesi gereken nokta, her zaman kötü niyetle değil, bunun kimi zaman hatta çoğunlukla iyi niyetle ve bilinçsizlikten dolayı sergilenen bir yaklaşım olduğudur. Engellilikle ilgili özel günlerde sıkça karşılaştığımız "engelliler de vardır", "en büyük engel sevgisizliktir", "engel sizsiniz", "bir gün hepimiz engelli olabiliriz", "hepimiz engelli adayız" gibi pek çok ifade, aslında bilmeden de olsa sağlamcı söylemlerdir. Bunlar, engelli bireylerin kendilerinin kendileri için kullandıkları ifadeler değil, engelli olmayan bireylerin engellilik konusunun özünü kavrayamadan kullandıkları yüzeysel söylemlerdir ve engelli olan ve olmayan ayrımını pekiştirir.

Engellilik nedeniyle toplumda çeşitli sorun ve gereksinimlerle karşılaşan gruplardan biri de çocuklardır ve bu konunun hak temelli bir bağlamda tartışılması gerekir.

ÇOCUK HAKLARI

Çocukların yetişkinlerden farklı özelliklere ve gereksinimlere sahip, farklı yasalarla hakları koruma altına alınması gereken bireyler oldukları anlayışı çok da eskilere dayanmıyor. Çocukların gereksinimlerinin tüm toplum tarafından dikkate alınması ve haklarının korunması gerekliliğini vurgulaması açısından en önemli gelişme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989 yılında benimsenerek 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Türkiye bu Sözleşme'yi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası açısından yasa hükmündedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocukların yaşama, gelişme, korunma, bakım ve katılım hakları çerçevesinde çocukların yaşam standartları tanımlanmıştır (Cılga, 2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989)'ne göre çocukların hakları temel olarak yaşama ve gelişme (madde 6), eşitlik ve ayırım gözetmeme (madde 2), çocukların yüksek yararının gözetilmesi (madde 3) ve katılım (madde 12) üzerinden tanımlanmaktadır. Sözleşme, kendisinden önceki belgelerde yer almayan katılım hakkı ve karar verme süreçlerinde yer alma haklarına yer vermesi açısından ayırt edici bir özelliğe sahiptir.

Çocukların gereksinimlerinin karşılanması ve haklarının uygulanması açısından 'çocuğun iyi olma hali' kavramı önemli

bir yere sahiptir. OECD ve Avrupa Birliği (UNICEF, 2013b), çocuğun iyi olma halini gelir, sağlık, eğitim ve sosyal katılım olmak üzere dört boyutta ele almıştır. Bu açıdan bakıldığında, çocukların Çocuk Hakları Sözleşmesi ile de güvence altına alınmış olan yaşama, gelişme, korunma, bakım ve katılım haklarının, gelir, sağlık, eğitim ve sosyal katılım açısından iyi olma haliyle doğrudan bağlantılı olduğu açıkça görülebilir.

Söz edilen bu haklardan, bu çalışmada önemle üzerinde durulan ise katılım hakkıdır.

Çocukların Katılım Hakkı

Toplumdaki genel anlayışa baktığımızda katılım kavramının daha çok sosyal etkinliklerde yer alma olarak algılandığını görüyoruz. Ancak, katılım kavramının çok daha farklı boyutları vardır. Katılım hakkı, bireyin kendisini ilgilendiren her türlü konuda söz hakkına ve ifade özgürlüğüne sahip olmasını içeren geniş kapsamlı bir haktır. Bu açıdan çocukların katılım hakkının iyi anlaşılması gerekir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Madde 12)'de çocukların katılım hakkı "Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özen gösterilmek suretiyle tanınır." şeklinde güvence altına alınmıştır.

Hak kavramı tarafsız ve eşit, yani adil bir şekilde sahip olunan, korunması anayasa ve kanunlar aracılığıyla güvence altına alınmış

olan, evrensel olan, yükümlülük ve sorumluluklar barındıran özgürlükler olarak tanımlanabilir (Arkadaş-Thibert, 2020). Katılım hakkı ise "çocukların kendi görüşlerinin ve yetişkinlerin görüşlerinin nasıl dikkate alındığını ve süreçlerin sonucunu nasıl şekillendirdiğini öğrenebilecekleri, çocuklar ve yetişkinler arasında bilgi paylaşımı ve diyalog dâhil olmak üzere devam eden süreçleri" ifade eder (Arkadaş-Thibert, 2020). Bu bağlamda çocuk katılımı kavramı "değişik düzeylerde kendilerini etkileyen karar alma süreçlerine çocukların düzenli ve sürekli bir şekilde görüş bildirmesi, düşünce, planlama, izleme ve değerlendirme de dahil tüm süreçleri etkileyebilmesi, bu görüşler kullanılarak yasaların, politikaların, uygulamaların hayata geçirilmesi" (Arkadaş-Thibert, 2020) anlamına gelir.

Çocuk katılımı, Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Politika Belgesi (Durmuş, 2019)'nde ise, "çocukların, kendilerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen kararlarda söz sahibi olmaları ve bu kararları etkileme süreçlerine dahil olmaları" şeklinde tanımlanmıştır. Çocuk katılımı, çocukların yalnızca edilgen ve yardıma muhtaç bireyler oldukları algısından ziyade, güçlenme, kendini ifade etme, erişilebilirlik gibi kavramlara vurgu yapması açısından önemlidir (Durmuş, 2019). Benzer biçimde Arın ve Özsoy (2015) da çocuk katılımı açısından, sürecin şeffaf olmasının ve çocukların kendi katılımlarının ve çabalarının sonucunu açık biçimde görebilmeleri için önemini vurgulamışlardır. Böylelikle çocuklarda hem özgüvenin hem de farklılıklara saygının artacağını belirtmişlerdir. Bu da Durmuş (2019)'un da üzerinde durduğu,

çocukların güçlenmesi ve kendilerini daha çok ifade edebilmeleri anlamına gelir.

Çocuk katılımına ilişkin olarak karşımıza çıkan bir diğer konu ise Lundy modelidir. Bu model uluslararası çocuk hakları alanında uzmanlaşmış olan Laura Lundy tarafından geliştirilmiştir. Bu modelde (Lundy, 2007; Durmuş, 2019) alan, ifade, dinleyici ve etki olmak üzere dört temel kavram öne çıkar:

Katılım hakkına bu açıdan bakıldığında, çocukların katılım hakkının Türkiye'deki durumuna da yer vermekte yarar vardır.

Türkiye’de çocukların Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde ifade edilen ihtiyaçları bağlamında düzenlemeler yeterli değildir. Ulusal mevzuatında çocuk haklarına ilişkin genel düzenlemeler çocukların katılımlarından ziyade korunmasına odaklanmaktadır. Anayasa’da ağırlıklı olarak çocuğun bakımı, ebeveynleriyle ilişkileri, istismara karşı korunması gibi konulara yer verilmiştir (Durmuş, 2019). Çocuk haklarına ilişkin en kapsamlı mevzuat olan Çocuk Koruma Kanunu da yine katılım kavramını çok sınırlı biçimde yer almaktadır.

Oysa ki çocuklar kendi yaşantılarına ilişkin olarak seslerini duyurma hakkına sahip, etkileşim içinde olan ve sosyal dünyayı biçimlendiren aktif katılımcılar olarak görülmelidirler (Graham, 2011, s. 1535). Buna ilişkin olarak çocukların katılım hakkına ilişkin en çok karşılaşılan hatalar, çocuk katılımının, faaliyetlere katılım ile sınırlı olduğunun düşünülmesi ve katılımı sağlamak için gerçekleştirilen çalışmaların izlenmesi ve değerlendirilmesinin yetersiz olmasıdır (Karataş ve Acar, 2008, s. 37).

Buna ek olarak engelli çocukların katılımını güçleştiren unsurlardan bazıları şu şekilde ifade edilebilir (UNICEF, 2013a):

- Engelli çocukların karar alma süreçlerine katılımı konusundaki devam eden olumsuz tutumlar,
- İşaret dili veya işitme cihazı gibi araçlara erişim sağlanamayan ve iletişim gereksinimi bulunan çocukların güçlükler yaşamaya devam etmeleri,

- Katılıma ilişkin beceri, deneyim ve özgüvenlerini geliştirme konusunda engelli çocuklara sunulan fırsatların yetersizliği,
- Kendileri için erişilebilir ve uygun bilgilerin mevcut olmaması, medikal/tıbbi modelin etkilerinin hala yoğun biçimde görülmesi, Katılımın kolaylaştırılmasına yönelik eğitim kaynaklarının yetersizliği.

Bu noktada, çocukların katılım hakkı açısından kısa dönemli, yalıtılmış ve kendiliğinden oluşmuş küçük örnekler değil; yasalarla korunan, politikalar yoluyla uzun vadeli planlanan, programlar ile günlük hayatın bir parçası olması gereken yükümlülüklerin var olması gerekir (Arkadaş-Thibert, 2020). Çocukların görüşlerini özgürce ifade edebilmeleri ve dinlenmeleri için katılım süreçlerine ilişkin ortamların, değişik çocuk gruplarına (gelişim düzeyleri ve ihtiyaçları, engellilik, değişik dil ve kültürel ihtiyaçları düşünülerek) uygun olacak şekilde tasarlanması gerekir.

Görüldüğü üzere, tüm çocukların katılım hakkının uygulanabilmesinin önünde en temelde iki engel vardır. Bunlardan ilki katılım hakkı kavramına ilişkin yetersiz bilgi ve bilinç, ikincisi ise çocuklara ve doğal olarak engelli çocuklara yönelik toplumdaki ve sosyal politikalardaki bu çocukların muhtaç, bağımlı, edilgen olduklarına dair bakış açısıdır. Bu nedenlerden dolayı engelli çocukların katılım hakkı Engelli Hakları Sözleşmesi'nde yer bulmuştur.

Engelli Çocukların Katılım Hakkı ve Engelli Hakları Sözleşmesi

Daha önce de söz edildiği üzere, katılım hakkı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde tanımlanmış olan temel bir haktır ve Sözleşme'nin dört temel ilkesinden biridir. Sözleşme'ye ek olarak, 1992 Rio de Janeiro Dünya Zirvesi, 1994 Bologna Çocuk Manifestosu, 1996 İstanbul Kent Zirvesi gibi uluslararası girişimlerde alınan kararlar da yine, çocukların, yetişkinler kadar toplumsal mekanizmaların işleyişinde pay ve hak sahibi bireyler olduğunu belirtir (Arın ve Özsoy, 2015, s. 187).

Toplumsal yaşama herkes kadar katılarak kendini gerçekleştirmek engelli bireyler için bir gereksinim ve bir haktır (Karataş, 1998, s. 10). Engelli çocukların katılım hakkı konusunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2006) önemli bir belgedir.

Hunt (2018, s7), Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD) Uygulama Kılavuzu'nda, Sözleşme'nin önemini açıklamıştır. Buna göre önceleri engellilik yardım ve hayırseverlik nesnesi olan kusurlu bir durum olarak görülmekteyken, Sözleşme ile birlikte artık önemli bir zihniyet dönüşümü yaşanmış, hak ve tam katılım kavramları ön plana çıkmaya başlamış ve bunların Devletlerin koruması altında olması sağlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde, engelli bireylerin ve yakınlarının temel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması, topluma dâhil edilmeleri ve engelli bireylerin karar alma

süreçlerine bizzat katılımı olmak üzere üç temel konu yer alır (Aykara, 2015).

“Bizi Ciddiye Alın-Yaşamlarını Etkileyen Kararlara İlişkin Süreçlere Engeli Olan Çocukları Dahil Etmek” (UNICEF, 2013a) adlı çalışmada, engelli çocukların kendi yaşamlarının uzmanı oldukları, savunuculuk, iş birliği, araştırma, politika analizi gibi süreçlerde bu çocukların katılımının sağlanması gerektiği, onlara ilişkin toplumdaki yanlış algılarla kararlılıkla mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Engelli çocukların katılım hakkına saygılı ve katılım sağlamalarına yönelik bir ortamın oluşturulması için şu başlıklara dikkat etmek faydalı olacaktır (UNICEF, 2013a):

- Kanuni katılım haklarını ölçmek (ayrımcılığa uğramamaları, kendileriyle ilgili tüm kararlara dahil olmaları mahkemeye ilgili süreçlere gerektiğinde dahil olabilmeleri, istismara uğramaları durumunda güvenle şikayette bulunabilmeleri),
- Bilgiye erişim haklarını ölçmek (tüm çocukların zorunlu ve ücretsiz eğitim hakkı, farklı özelliklere sahip çocuklara uygun nitelikte kaynakların sağlanması, eğitim müfredatında çocuk haklarına ilişkin bilgilerin yer alması),
- Çocukların katılım haklarına dair farkındalığını ölçmek (ilgili tüm meslek elemanlarına çocuk hakları konusunda eğitim verilmesi, engelli çocuklara ilişkin verilerin tutulması ve açık erişimli olması, politikacıların konuya hassasiyetle yaklaşmaları),

- Gündemi etkileme fırsatlarını ölçmek (politikalar ve hizmetler konusunda çocukların görüşlerinin alınması, kamu hizmetlerinin niteliği hakkında çocukların görüşlerinin alınması, resmi kurumlarda temsiliyetlerinin olması, kendi kuruluşlarını kurma haklarının olması),
- Çocukların gündelik yaşama katılımlarına gösterilen saygıyı ölçmek (eğitim, sağlık, sosyal çevre, fiziksel çevre koşulları gibi konularda erişilebilirlik olanaklarına sahip olma ve karar alma süreçlerine dahil olma).

Engelli çocukların katılım hakkının uygulanması ve engelliliğe ilişkin toplumun olumsuz, acıyıcı bakış açısının yol açacağı engellemeler ve sınırlandırmaların önüne geçilmesi açısından, Engelli Hakları Sözleşmesi önemli bir dayanaktır.

ÇOCUK KATILIMINI SAĞLAMAYA YÖNELİK

FARKLI UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Çocukların gereksinimleri ve karşılaştıkları sorunlar, yaşadıkları ülkeye, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklere göre değişkenlik gösterir. Engelli çocukların, başta erişilebilirlik ve katılım olmak üzere ortak sorunları bulunmakla birlikte, engel türüne ve yaşadıkları bölgeye göre bu sorunlar çeşitlenebilir. Bu açıdan, çocuk katılımının önündeki engellerin kaldırılmasına, çocukların katılım hakkını kullanabilmelerine yönelik olarak farklı uygulama örneklerine yer verilmesi faydalı olacaktır.

Nepal Örneği

Nepal'de faaliyet gösteren bir çocuk kulübünde, engelli çocukların liderliğinde bazı çalışmalar yürütülüyor. Çocuklar, okula kaydettirilmemiş olan engelli çocukların sayısını belirlemek için bir araştırma gerçekleştiriyorlar ve yaşadıkları bölgedeki evleri ziyaret etmeye karar veriyorlar. Daha sonra, tespit ettikleri ailelere engelli çocukların eğitiminin önemini anlatmaya çalışıyorlar. Yoksulluk nedeniyle eğitimine devam edemeyen çocukların ailelerine yönelik yardım kampanyaları düzenliyorlar. Bu örnekte, kararlar tamamen çocukların inisiyatifi çerçevesinde alınmıştır ve bu çocuklar savunuculuk faaliyetleri yürütmüşlerdir (UNICEF, 2013a).

Uganda Örneği

Uganda'da, engelli çocuklar, eğitim ve istihdam haklarıyla ilgili farkındalık yaratmak ve engelli çocukları topluluk faaliyetlerine dahil etmek için yapılması gerekenler konusunda Engelli Hakları Sözleşmesi'nden yararlanarak toplulukları bilgilendirmişlerdir (UNICEF, 2013a).

ABD Örneği

ABD'nin Teksas Eyaleti'ndeki San Antonio şehrinde, çalışanların birçoğunun da engelli bireylerden oluştuğu, dünyanın erişilebilirlik ve kapsayıcılık açısından en yeterli özelliklere sahip çocuk oyun parklarından biri bulunuyor. Bu parka engelli bireylerin girişı ücretsiz ve parktaki tüm oyuncaklar evrensel tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

ABD'nin Tennessee Eyaleti'ndeki Knoxville'de yine tamamen erişilebilir bir oyun parkı bulunuyor ve hem çocukların farklı duyularına hitap ediyor hem de çok büyük bir bahçe içinde yer alıyor (UNICEF, 2013a).

Fransa Örneği

Fransa, Paris'te çocukları sosyalleşmeye teşvik etmek amacıyla kurulmuş, geometrik yapılardan oluşan bir açık hava oyun alanı bulunuyor. Çocukların bu alan içinde fikir alışverişinde bulunmaları, birbirlerine hikayeler anlatmaları ve birlikte oyun oynamaları amaçlanıyor (Pouya ve Savaş, 2020).

Mısır Örneği

Mısır'da Kahire'deki bir mahallede, 2012 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, çocuklar bu çalışmanın en önemli paydaşlarını oluşturmuşlar ve oyun alanlarının tasarlanmasında ve inşa edilmesinde farklı özelliklere sahip çocuklar katılımcı olarak yer almışlardır.

Türkiye Örneği

Türkiye'de, Bursa Nilüfer Belediyesi tarafından çocukların kendilerinin bizzat yer aldıkları, onlara akademisyenlerin ve farklı meslek odalarının eşlik ettiği bir tasarım süreciyle kapsayıcı bir "Oyun Engel Tanımaz" parkı oluşturulmuştur (Bayraktaroğlu ve Büke, 2015).

ÇOCUKLAR AÇISINDAN OYUNUN YERİ

Tıpkı katılım hakkı gibi çocukların en temel haklarından biri de oyundur ve oyun aynı zamanda önemli bir iletişim aracıdır. Çocukların tüm haklarını öğrenebilmeleri ve benimseyebilmeleri açısından oyundan bir araç olarak yararlanılabilir.

Oyun çocuğun en temel iletişim yollarından biridir. Çocukların oyun hakkı, iletişim becerilerinin geliştirilmesinde oyundan yararlanılması, sorunlarının anlaşılması için oyunun kullanılması, oyunun terapi amacıyla kullanılması gibi konularda çeşitli çalışmalar yapıldığını görebiliriz.

Oyun, "belli bir amaca yönelik olan ya da olmayan, kurallı ya da kuralsız olarak gerçekleştirilebilen, her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, fiziksel, bilişsel, dil, duygusal ve sosyal gelişiminin temeli olan, gerçek hayatın bir parçası ve çocuk için en etkin öğrenme süreci"dir (Kargı, 2007, s. 364). Çocukların, kendilerine özgü ve yetişkinlerden farklı iletişim biçimleri vardır ve bu iletişimin en önemli yollarından biri de oyundur (Aykara, 2018). Oyun, çocuğun varoluş biçimi, yaşamla kurduğu en kendiliğinden kurduğu bağ ve en etkili iletişim biçimidir (Öztürk, 2018, s. 96).

Bilgisayar/tablet/telefon oyunlarına ilişkin olarak toplumda genel bir önyargı söz konusudur ve bu oyunların çocukların gelişimine olumsuz etki ettiğine yönelik görüşler yaygındır. Bu düşünceler de

olarak ifade edilmiştir (madde 31/1).

Çocuğun tam ve eşit katılımının sağlanabilmesi için önemli hususlardan biri, oyunun tasarlanması aşamasından itibaren, oyunun hitap edeceği özellikteki çocukların görüşlerinin alınması ve deneyimlerinin göz önünde bulundurulmasıdır (Öztürk, 2018, s. 111). Benzer biçimde, her çocuğun öğrenme biçimi farklıdır, bu nedenle oyunların bu farklılıklara uygun biçimde tasarlanmış olması ve oyunlar hakkında bilgilendirmelerin bu farklılıklar göz önünde bulundurulması yapılması gerekir. Ancak tüm bunlara ek olarak, oyunların aynı zamanda yaratıcı, ilgi çekici, oynama isteği uyandıran nitelikte olması gerekir (Polat ve Ayataç, 2018). Örneğin çocuklar için oyunlar, oyun materyalleri ve oyun alanları tasarlanırken, kapsayıcı tasarım yaklaşımlarının dikkate alınması önemlidir. Engeli olan ve olmayan çocukların bir arada oyunlar oynayabilmeleri, oyunların çocukların farklı

yeterli bilgiye sahip olunmamasından kaynaklanır ve aslında eğer doğru biçimde yararlanılabilir ise bu tür oyunların çocukların duygusal, bilişsel, davranışsal gelişimleri üzerinde olumlu etkileri de olur (Öztürk, 2018, s. 96). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de oyun, çocukların sahip oldukları sosyal haklardan biri

gelişimsel özelliklerine uygun nitelikte olması büyük bir gerekliliktir. Polat ve Ayataç (2018) da çocukların oyun hakkı açısından kapsayıcı tasarımların öneminin literatürdeki çalışmalarda vurgulandığını ifade etmişlerdir. Onlara göre kapsayıcı tasarım yaklaşımları ile ortaya konan oyunlar, farklı özelliklerdeki çocukların bir araya gelmesini sağlar, oyun gereksinimlerini karşılar ve dışlanmalarını önler. Dolayısıyla çocukların katılım hakkı, oyun açısından da temel bir haktır. Çocuğun sahip olduğu gelişimsel özelliklerin, yaşam deneyimlerinin ve aile, sosyal çevre, sağlık, eğitim gibi diğer tüm özelliklerinin oynanacak oyun açısından göz önünde bulundurulması gerekir.

Çocuklarla çalışırken kullanılacak oyunların tasarlanmasında temel bazı unsurların bulunmasına özen gösterilmesinin gerekir (Öztürk, 2018, s. 99), vurgulamıştır. Bu unsurlar, ilgi çekicilik, özdeşim, etkileşim, katılım, kurallar, rekabet, ödül ve esnekliktir:

- İlgi çekicilik ile, oyunun heyecanı artıran unsurları, gerçeklik ile hayal dengesini barındırması,
- Özdeşim ile çocukların farklılıklarının gözetilmesi ve kendilerini ve yaşadıklarını oyundaki bazı özelliklerle özdeşleştirebilmeleri,
- Etkileşim ile çocuğun kendisi ve oynadığı kişilerle iletişimi,
- Katılım ile çocuğun oyuna etkin katılımı ve oyunu yönlendirilmesi,

- Kurallar ile çocuğun oyuna güven duyabileceği belli sınırların olması,
- Rekabet ile heyecanı tetikleyecek bir kazanma-kaybetme dengesinin olması,
- Ödül ile çocuğun oyun sürecindeki olumlu davranışlarının onu güdüleyici somut karşılıklarının olması ve bunun çocuğu mutlu etmesi veya heyecanlandırması,
- Esneklik ile çocuğun oyunla ilgili değerlendirmesi göz önünde bulundurularak, oyunun esnek bir biçimde çocuk tarafından yeniden kurulabilmesine ya da dönüştürülmesine olanak sağlanması kastedilir.

Oyunun çocuklar açısından olumlu etkilerine yönelik çeşitli araştırmaların yapılmıştır. Örneğin Torun ve Duran (2014), yapmış oldukları araştırmada, çocuk haklarına ilişkin bilgileri oyun yoluyla öğrenen çocukların bilgilerinin, oyun kullanmadan öğrenen çocuklara kıyasla daha fazla ve daha kalıcı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aykara (2018), engelli çocukların benlik saygılarının gelişmesi ve akran ilişkilerinin kuvvetlenmesi açısından oyunun önemli bir yeri olduğunu vurgulamıştır.

Engelli Çocukların Karar Alma Süreçlerine Etkin Katılımı Projesi'nde, engelli olan ve olmayan çocukların, engelli çocukların hakları konusunda bilgi ve bilinç kazanmalarına yönelik olarak bir oyun geliştirilmesi ve bu sayede çocukların hem öğrenmeleri hem akranlarıyla iletişimlerinin artırılması, hem eğlenmeleri hem de birbirlerinin farklılıklarını gözlemleyebilmeleri hedeflenmiştir.

Unutulmamalıdır ki, Dereli ve Uludağ (2013)'in da ifade ettikleri üzere, oyun çocuklar için bir lüks değil, bir gereksinim ve bir haktır.

ENGELLİ ÇOCUKLARIN KATILIM HAKKI AÇISINDAN SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Çocuk refahı alanında çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin, öncelikle çocukları merhamet nesnelere değil, hak özneleri olarak gören bir bakış açısına sahip olması gerekiyor. Durmuş (2019, s. 14)'un da belirttiği üzere, çocukların kullanıldığı, maskotlaştırıldığı, göstermelik katılıma dönüşebilecek her türlü riske karşı gerekli önlemlerin alınması gereklidir. Ayrıca çocukların liderliğinde yürütülen dernek ve inisiyatif çalışmalarına destek verilmesi önemlidir.

Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Politika Belgesi (Durmuş, 2019, s. 17)'nde çocuk katılımı sürecinin üç aşamada gerçekleşmesinin daha işlevsel olduğu belirtilmiştir:

- Hazırlık ve bilgilendirme aşaması çocukların bilgilendirilmesi, onaylarının alınması, ilgili konu hakkında görüş geliştirebilmeleri için hazırlanmaları ve yeterli bilgiye erişimlerinin sağlanmasını içeren aşamadır.
- Görüş geliştirme ve ifade etme aşaması, çocukların kendilerini güvende hissettikleri ortamlarda, kendilerine uygun ve çeşitli yöntemlerle görüşlerini ifade etmeleri için olanakların yaratıldığı aşamadır.
- Görüşlerin dikkate alınması aşaması, çocukların ifade ettikleri görüşlerin ilgili taraflar ve karar vericiler tarafından

dinlendiği, dikkate alındığı, bu görüşlerin alınacak kararlara etki ettiği ve çocuklara bu sürece ve sonuca dair geri bildirimlerin verildiği aşamadır.

Buna ek olarak ocuk katılımıyla ilgili üç düzeyden söz edilebilir. Bunlar ocuklara danışma düzeyi, çocuklarla iş birliği düzeyi ve çocukların liderliği düzeyidir (Durmuş, 2019, s. 18).

- Çocuklara danışma düzeyi, yetişkinlerin inisiyatifi ile başlayan, yetişkinler tarafından yürütülen ve karar alma aşamasında yetişkinlerin ağırlıklı olduğu; çocukların gereksinimlerini göz önünde bulunduran ve görüşlerini içeren doğru ve etkili kararlar almak için çocukları ilgilendiren konularda onlara danışıldığı; son kararı verme yetkisinin ağırlıklı olarak yetişkinlerde olduğu; alınan kararlar hakkında çocuklara bilgilendirme yapıldığı düzeydir.

- Çocuklarla iş birliği düzeyi, yetişkinlerin inisiyatifi ile başlatılan, tüm süreç ve sonuçlarda çocuklarla ortaklık yapılan, çocukların kararları ve sonuçları etkileme gücüne sahip oldukları, süreç ilerledikçe de çocukların yürütmesine ağırlık verildiği düzeydir.

- Çocukların liderliği düzeyi, çocukların kendi inisiyatifleri ile başlattıkları, yürüttükleri, karar aldıkları ve yetişkinlerden kendi gereksinimleri doğrultusunda hangi düzeyde bir destek ve kolaylaştırıcılık alacaklarını belirledikleri düzeydir. Çocukların kurdukları dernekler ve inisiyatifler bu katılım düzeyine örnek olarak verilebilir. Bu düzeyde, yetişkinlerin kararları etkileme gücü

yoktur, yalnızca çocukların istemeleri durumunda tavsiyede bulunabilirler.

Çocuklara ilişkin çalışmalar gerçekleştiren sivil toplum örgütlerinin, kendi koşullarını ve sahip oldukları olanakları göz önünde bulundurarak, çocuk katılımının gerçekleşmesine yönelik çalışmalarında bu katılım düzeylerini göz önünde bulundurmaları faydalı olacaktır.

Çocuk hakları alanında çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinin, çocuk haklarını temel alan etik kurallar belirlemesi, çocuğun yüksek yararını sağlamak için ırk, millet, inanç, kültür, coğrafya, cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, dış görünüş, engellilik durumu ve yaş gibi özellikleri bağlamında herhangi bir ayrımcılığa meydan vermeden her çocuğa eşit davranmaya özen göstermesi, her çocuğun sorun ve gereksinimlerini kendi koşulları içinde değerlendirmesi, çocukların gelişim dönemlerine uygun sorumluluklar üstlenmelerine özen göstermesi gereklidir (Öztürk ve Suntekin, 2021). Sivil toplum örgütleri çocuk katılımını desteklemek ve geliştirmek için, çocuk hakları, savunuculuk, kampanyalar gibi konularda çocuklarla birlikte çevrimiçi ve çevrimdışı materyaller üretmek, eğitim ve topluma erişim faaliyetleri yoluyla çocukların kendi insan haklarını öğrenmelerini desteklemek, yerel ve ulusal düzeyde çocuk toplantılarını ve fikir alışverişlerini kolaylaştırmak, çocukların ilgili makamlara çocuk haklarına ilişkin raporlar sunma süreçlerinde katılım göstermelerini sağlamak, çocuk haklarını desteklemek ve tartışmak için medyayla

iletifim halinde olmak gibi etkinlikler gerçekleştirebilirler (Dimmock, 2011).

Göröldüğü üzere, ocuk haklarına ilişkin çalışmalar yürötmekte olan sivil toplum örgütlerinin, başta çocukların farklılıklarına saygı duyma ve hak ihlallerinin önüne geçme olmak üzere pek çok sorumluluğu vardır ve bu sorumlulukları farklı düzeylerde, farklı etkinliklerle yerine getirebilmeye yönelik imkanlar yaratmaları önemlidir.

ENGELLİ ÇOCUKLARIN KARAR ALMA SÜREÇLERİNE ETKİN KATILIMI PROJESİ'NDE ÇOCUK KATILIMININ SAĞLANMASINA YÖNELİK ETKİNLİKLER

Engelli Çocukların Karar Alma Süreçlerine Etkin Katılımı Projesi'nin temel amacı engelli çocukların politika ve karar alma süreçlerine daha aktif ve demokratik katılımını sağlayarak engelli çocuk hakları alanında sivil toplum gelişiminin desteklenmesidir.

Projenin hedefleri;

- Engelli çocuklarla çalışan sivil toplum örgütlerinin çocuk katılımı konusunda kapasitelerini artırmak,
- Engelli çocukların Engelli Hakları Sözleşmesi (EHS) konusunda farkındalık kazanmaları, haklarını öğrenmeleri ve kullanmaları için desteklenmesi,
- Akran eğitimi ve oyun aracılığı ile engelli çocukların sivil topluma katılım kapasitesini artırmak ve
- Kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerinin engelli çocuk katılımı konusunda farkındalıklarını arttırmak ve iş birliği mekanizması geliştirmektir.

Projenin hedef grupları, engelli çocuklarla çalışan sivil toplum örgütleri ile engeli olan ve olmayan çocuklardır.

Projede çocuk katılımının sağlanmasına yönelik olarak yapılan çalışmalar temelde iki boyuttadır. Birinci boyutta doğrudan çocuklarla gerçekleştirilen etkinlikler, ikinci boyutta ise çocuklara yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleriyle gerçekleştirilen etkinlikler vardır.

- Engelli çocuklarla doğrudan ya da dolaylı olarak çalışan sivil toplum örgütleri için iki günlük "Çocuk Katılımı Eğitimi" gerçekleştirildi.
- "BM Engelli Hakları Sözleşmesi Çocuklar İçin Sadeleştirilmiş Metni" hazırlandı.
- Engelli hakları kutu ve mobil oyunu "ENÇOKK" geliştirildi.
- Engelli olan ve olmayan çocuklarla "Akran Eğitimi" gerçekleştirildi.
- "Engelli Çocukların Katılım Hakkı" el kitabı hazırlandı.
- Kamu-Sivil Toplum Örgütü-Üniversite İş birliği Toplantısı gerçekleştirildi.

Çocuklarla yapılan etkinlikler, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin çocuklar için sadeleştirilmiş versiyonunun hazırlanması ve yine bu Sözleşme bağlamında bir kutu oyunu ve mobil oyun geliştirilmesidir.

Projede çocuk katılımı iki düzeyde sağlanmıştır: Çocuklara danışma düzeyi ve çocuklarla iş birliği düzeyi.

Çocuklara danışma düzeyinde;

Projede öncelikle bir çocuk danışma kurulu oluşturulmuş ve atılan her adımda bu çocuk danışma kurulu bilgilendirilerek görüşleri

alınmıştır. Projede çocuk katılımının sağlanması açısından en önemli özelliklerden biri budur.

Çocuklarla iş birliği düzeyinde;

Projenin temel çıktıları olan Engelli Hakları Sözleşmesi'nin çocukların anlayabileceği biçimde sadeleştirilmiş versiyonu ile engelli hakları kutu oyunu ve mobil oyun geliştirilmesi çalışmaları tamamen çocuklarla iş birliği içinde gerçekleştirilmiştir.

BM Engelli Hakları Sözleşmesi Çocuklar İçin Sadeleştirilmiş Metin

Öncelikle Sözleşme proje ekibi tarafından kolayca okunabilir ve anlaşılabilir bir formata çevrilmiştir. Ardından bu metin, çocuklarla yapılan atölye çalışmalarıyla yeniden şekillendirilmiştir. Bu amaçla 11-18 yaş arası ve farklı engel türlerine sahip olan ve engelli olmayan çocuklarla gruplar halinde çalışılmıştır. Her grup, iki uzman kolaylaştırıcı ile çalışmıştır. 2 günü kapsayan yaklaşık 6 saatlik atölye çalışmalarının ardından Sözleşme'nin çocuklar için kolay anlaşılabilir sadeleştirilmiş versiyonu, çocuklardan gelen öneriler ve geri bildirimlerle son halini almıştır.

Engelli Hakları Kutu Oyunu ve Mobil Oyun: ENÇOKK

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin çocuklar için sadeleştirilmiş metni doğrultusunda, çocukların engelli bireylerin haklarını öğrenmeleri için bir kutu oyunu ve bu oyunun mobil versiyonu geliştirilmiştir.

Oyun geliştirme süreci iki aşamada gerçekleştirilmiştir: Danışma grubu ile ön hazırlık ve daha geniş bir çocuk grubu ile iş birliği ve danışma yoluyla oyunların geliştirilmesi.

İlk olarak kutu oyunu geliştirilmiştir. Proje uzmanları arasında tartışılan fikirler çocuk danışma kurulu ile paylaşılmış ve çocukların geliştirilecek kutu oyununa ilişkin görüşleri alınmıştır. Çocuklara;

- Oyun kaç dakika sürmeli?
- Farklı engel türlerine sahip çocukların katılımının sağlanabilmesi açısından kutu oyunu nasıl tasarlanmalıdır?
- Severek oynadığınız kutu oyunları nelerdir?
- Oyun öğretici mi yoksa eğlendirici mi olmalıdır?

gibi sorular yöneltmiş ve çocuklardan geri bildirim alınmıştır.

Çocuklardan toplanan geri bildirimler ve uzman çalışmaları kutu oyununu tasarlayacak olan ekip ile paylaşılmış, ekip tarafından hazırlanan oyun, çocuklar ile oynanmıştır.

Çocuklardan gelen yeni öneriler doğrultusunda kutu oyununda gerekli değişiklikler yapılmıştır. Son olarak oyunu tasarlayan ekip ile çocuk danışma kurulu bir araya gelerek oyunu yüz yüze oynamışlar ve oyuna son halini vermişlerdir.

Bu doğrultuda, çocuklarla grup çalışmaları gerçekleştirilmiş, her grupta farklı engel türlerine sahip 3 çocuk bulunacak biçimde toplam 12 çocuk ile farklı çevrimiçi atölye çalışmaları yapılmış, her grup günde 2 saat olmak üzere toplam 6 saat çalışmış ve bu gruplarda 2'şer kolaylaştırıcı uzman yer almıştır.

Bu atölye çalışmalarında kutu oyununun ve mobil oyunun anlaşılır,

ilgi çekici, eğlenceli, öğretici olması gibi temel kriterler çocuklar tarafından değerlendirilmiştir.

Çocukların görüş ve önerileri doğrultusunda oyunlara son hali verilmiştir.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin çocuklar için sadeleştirilmiş metninin hazırlanması ve oyun geliştirme faaliyetlerinin her birinin ardından çocuklara bu etkinlikleri değerlendirmeleri için kısa anketler uygulanmıştır.

Çocuklarla gerçekleştirilen etkinlikler boyutunda son olarak çocuklara akran eğitimi verilmiştir. Eğitimde; çocuk katılımı, Engelli Hakları Sözleşmesi, engelli hakları ve savunuculuk, çocukların oyun hakkı gibi konulara yer verilmiştir. Bu eğitimde çocuklardan, ENÇOKK kutu ve mobil oyununu, Engelli Hakları Sözleşmesi'ni akranlarına tanıtmaları ve kullanımlarını desteklemeleri istenmiş ve oyunlar aracılığıyla hakları savunmanın yolları anlatılmıştır. Eğitim sürecinde proje kapsamında geliştirilen ENÇOKK oyununu, akran eğitimine katılan çocuklar birlikte oynayarak eğlenceli bir öğrenme deneyimi de yaşamışlardır. Eğitime, çocuklarının gerçekleştirdikleri etkinlikleri ve proje ekibi tarafından verilen bilgileri gözlemleyebilmeleri için aileler de davet edilmiştir. Bu eğitimin ardından çocuklar akranları ile ENÇOKK kutu oyunu ve mobil oyununu oynayarak yaygınlaşmasına katkı vermişlerdir.

Akran eğitiminde, çocukların ve ailelerinin projeye, verilen bilgilere, yapılan paylaşımlara, oluşturulan Engelli Hakları

Sözleşmesi'nin Çocuklar İçin Sadeleştirilmiş Metnine, geliştirilen oyuna yönelik geribildirimleri olmuştur.

Çocuklardan alınan görüşlere baktığımızda, çocukların geliştirilen bu yeni oyunu anlaşılır, eğlenceli ve etkileyici buldukları, hakları öğrenme konusunda faydalı olduğunu düşündükleri, özellikle eğitim hakkı, bilgilendirme hakkı, sağlık hakkı, erişilebilirlik, adalete erişme, yaşama, eşitlik, saygı gibi kavramların daha çok akıllarında kalmasını sağladığını düşündüklerini görebiliriz.

Çocuklar, kendileriyle yapılan etkinliklerin ardından duygu ve düşüncelerini şöyle dile getirmişlerdir:

"Her çocuk özel ve eşittir. Engelsiz bir dünya için."

"Engelli ya da engelsiz tüm çocuklar eşittir."

" Her çocuk yaşamda eşittir. Erkekler ve kızlar aynı haklara sahiptir."

Çocukların gözünden katılım hakkı:

"Ben kaynaştırma öğrencisiyim. Bence bu da bir çocuk katılımı olabilir. Diğer arkadaşlarım ne yapıyorsa ben de aynısını yapabiliyorum."

"Başkalarının bize sorduğu fikirleri uygun bulup bulmadığımızı söylememiz bence çocuk katılımı demek."

Çocukların gözünden proje:

"Ben bu işlerin öncesini de biliyorum, şimdi de buradayım ve büyük bir fark görüyorum. Siz engelli çocuklar için büyük bir adım attınız."

"Sözleşmede çok fazla bilmediğim kelime çıktı. Onları da hep birlikte hallettik, çözdük."

"Bence bu çalışmada özel gereksinimli çocukların geleceği var."

"Artık bu dünya büyüyecek, bize alışmak zorundalar."

Ailelerin gözünden:

"Artık bu işin içine girdik. Birlikte öğrenip geliştireceğiz."

"Ben de bu çalışmada kendi çocuğumun bilmediğim yönlerini gördüm. Akran eğitimlerinde bunu gördüm açıkçası, sıfır ego, ben bu kuşaktan çok fazla şey bekliyorum, çok şey öğrendim."

Sivil toplum örgütleriyle gerçekleştirilen etkinlikler, sivil toplum örgütlerinin temsilcilerine çevrimiçi Engelli Çocukların Katılım Hakkı - STK Eğitimi verilmesiyle başlamıştır. Bu eğitim yoluyla sivil toplum örgütlerinin çocuk katılımına ilişkin bilgi ve motivasyonunun artırılması amaçlanmıştır. İki günlük eğitimde çocuklarla çalışma konusunda deneyimli akademisyen ve uzmanlar tarafından, katılım, çocuk katılımı, engellilik, engelli çocukların katılımı, sivil toplum örgütlerinde çocukların katılımının sağlanmasına yönelik çalışmalar gibi konularda bilgilendirmelerde ve paylaşımlarda bulunulmuştur.

Bu eğitimin ardından, sivil toplum örgütlerine, çocukların katılımını sağlamaya yönelik ne tür çalışmalar gerçekleştirebileceklerine dair bir yol haritası sunulmuş, her sivil toplum örgütünden kendi çalışmalarına, karar alma süreçlerine ve savunuculuk faaliyetlerine çocukların nasıl dahil edileceğine ilişkin bir yol haritası hazırlaması ve proje bitimine kadar uygulamaya başlamaları istenmiştir. Proje kapsamında görev alan uzmanlar sivil toplum örgütlerinin yol haritalarını hazırlama ve uygulama süreçlerinde destek ve takipçi olmuşlardır.

Son olarak, sivil toplum örgütleri için rehber niteliğinde olması açısından engelli çocukların katılım hakkı el kitabı hazırlanmıştır. Bu kitap, engelli çocukların sivil toplum faaliyetlerine katılımını sağlamak için sivil toplum örgütlerine yönelik bir rehber kitap niteliğindedir.

ÇOCUKLARIN KATILIM HAKKI KONUSUNDA SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNE ÖNERİLER

Engelli çocukların katılım hakkının korunması, uygulanması ve geliştirilmesi açısından sivil toplum örgütlerine yönelik bazı öneriler:

- Engelli çocukların katılım hakkının önündeki engellerin kaldırılabilmesi için öncelikle, engelliliği bir cezalandırılma biçimi olarak gören ahlaki bakış açısıyla değil, engelli bireyleri toplumsal işlevselliklerini yerine getiremeyen ve tedavi edilmeleri gereken hastalar olarak gören tıbbi bakış açısıyla değil, engelli bireylerin yardıma ve korunmaya muhtaç görüldüğü hayırseverlik anlayışıyla değil, hak temelli yaklaşımla hareket edilmesi gerekiyor.
- Çalışmalar, çocukları merhamet nesnesi olarak gören ve onlar adına karar veren zihniyetten uzaklaşarak, onların hak öznesi olduğunu kabul eden bir bakış açısıyla gerçekleştirilmelidir.
- Çocuklara, standart özelliklere sahip tek bir grup olarak bakmak yetersiz bir yaklaşımdır. Her bireyin biricik olduğu ilkesinden hareketle, farklı özelliklere sahip tüm çocukların bu farklılıklarının ve bu farklılıklarından kaynaklanan sorun ve gereksinimlerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda hizmetler geliştirilmesi gerekiyor. Bunları belirlerken de, doğrudan çocuklara

sormak ve onların katılım haklarına saygı duymak önemli bir gerekliliktir.

- Çocuklar katılım gösterme konusunda teşvik edilmeli, bunu nasıl yapabileceklerine dair iyi örnekler sunulmalıdır.
- Çocuklara katılım göstermeleri konusunda baskı yapılmamalı, gönüllülük ilkesi gözetilmelidir.
- Çocukların katılımlarını teşvik etme konusunda çocuklar ve yetişkinler arasındaki güç dengeleri gözetilmelidir.
- Çocukların katılım ile ilgili belirlenen ilkeler ve sahip oldukları haklar konusunda (mahremiyet, gönüllülük, vb.) bilgi sahibi olmaları ve rızalarının olması sağlanmalıdır.
- Çocuklara, kendileriyle alay edilmeyeceğinden ve ayrımcılığa maruz kalmayacaklarından emin olarak özgürce ve güvenle kendilerini ifade edebilecekleri ortamlar sağlanmalıdır.
- Etkili iletişim, aktif dinleme ve empati becerilerine sahip personelin ve gönüllülerin bulunması sağlanmalıdır.
- Çocuklarla iletişim kurarken onlarla göz teması kurmaya, yanlarındaki ebeveyn, bakım veren, vb. refakatçiler ile değil, doğrudan kendileriyle iletişim kurmaya özen gösterilmelidir.
- Çocuklarla iletişim kurmanın en temel yollarından biri olan oyun konusunda farkındalık, farklı çocuk gruplarına hitap edebilecek farklı oyun türleri hakkında bilgi sahibi olunmalıdır.
- Çocuklarla iletişim kurmanın önemli araçlarından olan sanatsal ve sportif etkinlikler konusunda farkındalık sahibi

olunmalı, farklı sanat ve spor dalları konusunda bilgi sahibi olunmalıdır.

- Çocukların akranlarıyla karşılıklı saygı çerçevesi içinde katılım göstermeleri sağlanmalıdır.

- Gerçekleştirilecek çalışmalarda yer alan çocukların sosyo-demografik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, aile, sosyal çevre, sağlık durumu gibi özellikleri öğrenilmeli, bu bilgilerin kaydı tutulmalı ve güncel kalması sağlanmalıdır. Bu noktada Kişisel Verilerin Korunması Kanunu göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla bu bilgilerini paylaşmak istemeyen kimseye zorlama yapılmaması konusuna özen gösterilmelidir.

- Çocuklarla gerçekleştirilecek etkinliklerde, materyal, bilgi, içerik, mekan gibi konularda kararlar birlikte alınmalıdır.

- Çocukların katılım sürecinde gerçekleşebilecek çatışma durumlarına yönelik duyarlılık yüksek olmalı ve olası risk değerlendirmeleri yapılmalıdır.

- Çocukların açık rızası alınmadan hiçbir çocuğun hiçbir fotoğrafı, videosu veya dijital görüntüsü alınmamalı ve/veya yayınlanmamalıdır.

- Tam ve eşit katılım, erişilebilirlik, evrensel tasarım, makul düzenleme, bağımsız yaşam gibi çocukların katılım hakkı açısından önemli kavramlara ilişkin farkındalığa sahip olunmalı, sivil toplum örgütünde çalışmakta ve/veya gönüllü olan personelin belirli aralıklarla bu konulara ilişkin olarak uzman

kişilerden eğitim almaları sağlanmalı ve bu eğitimlerin içerikleri güncel tutulmalıdır.

- Çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda söz hakkına sahip olduklarını ve ifade özgürlüklerinin olduğunu hissedebilecekleri bir atmosferin yaratılmasına ilişkin çalışmalar yapılmalıdır.

- Zarar vermeme ve çocuğun yüksek yararı ilkeleri garanti altına alınmalıdır.

- Çocuklara yönelik eğitsel, sosyal, kültürel, sanatsal, sportif etkinliklere karar verilmesi ve bu etkinliklerin düzenlenmesi süreçlerinde kendilerinin aktif olarak yer almaları sağlanmalı, bu süreçlerde yer alamayan çocuklar ve yer alamama gerekçeleri tespit edilmelidir.

- Farklı çocuk gruplarını (cinsiyet, yaş, gelir, yaşanan bölge, sağlık durumu vb.) kapsayan bir çocuk danışma grubu oluşturulmalı, bu grup düzenli aralıklarla toplantılar gerçekleştirmeli ve bu toplantılara ilişkin raporlar yayınlanmalıdır.

- İlgili sivil toplum örgütü bünyesinde çocukların bizzat kendilerinin gönüllü çalışmalar düzenleyebilmelerine ve gerçekleştirebilmelerine yönelik olanaklar ve uygun sosyal ve fiziksel koşullar sağlanmalıdır.

- Çocukların haklarının savunulmasına ve bu çocukların özsavunuculuk yapabilmelerine yönelik eğitimler ve etkinlikler planlanmalı; bu çalışmalarda konu hakkında yetkin kişilerin

(sosyal hizmet uzmanı, psikolog, hukukçu, eğitimci, vb.) bulunması sağlanmalıdır.

- Sivil toplum örgütünde çocuklara ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların konu listesi ve sayısı kayıt altına alınmalı, eksik kalan çalışma konuları tespit edilmeli ve bu çalışmalardan yararlanan ve yararlanmayan çocukların farklı özelliklerine göre (cinsiyet, yaş, gelir, yaşanan bölge, sağlık durumu vb.) oranları belirlenerek elde edilen veriler düzenli olarak raporlanmalı ve yayınlanmalıdır.

- Çocukların ırk, millet, inanç, kültür, coğrafya, cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, dış görünüş, engellilik durumu ve yaş gibi farklılıkları göz önünde bulundurularak, haklarından yararlanmalarına ilişkin olanaklar ve sınırlılıklar tespit edilmelidir.

- Katılım aşamalarına ve katılım düzeylerine ilişkin bilgi sahibi olunmalıdır. Yürütülecek çalışmalarda, çocukların karar alma süreçlerinde ne ölçüde yer alacakları, karar vericilerin kimler olacağı, çocukların görüşlerine ne zaman ve ne kadar başvurulacağı, örgütte yer alan yetişkinlerin rollerinin ve gerçekleştirilecek etkinliklerdeki görev tanımlarının ne olacağı gibi konuların açık ve net olması, bu bilgilerin çocuklarla açık ve anlaşılır biçimde paylaşılması gereklidir.

- Çocukların farklı duyularına hitap edebilecek mekân tasarımlarının ve etkinliklerin seçilmesine özen gösterilmelidir.

- Farklı özelliklere sahip çocuklarla iletişim kurma konusunda endişe duyulmamalı, onlarla açık iletişim kurma konusunda rahat olunmalıdır.
- Çocukların yaşadıkları çevre açısından, haklarına ve gelişimsel gereksinimlerine yönelik olarak hem sosyal yardım ve hizmetlere hem de kendilerini ilgilendiren her türlü eğitsel, sosyal, kültürel, sanatsal, sportif, çevresel etkinlik ve olanağa hem fiziksel olarak/ulaşım açısından, hem de dijital olarak elektronik ortamlarda erişim ve katılım olanakları ve olası engeller tespit edilmeli, bu bilgilerin kaydı tutulmalı ve bunlara ilişkin çalışmalar izlenmelidir.
- Erişilebilirliğe ve katılıma ilişkin olarak tespit edilen ve üzerinde çalışılan bu durumlar farklı çocuk gruplarına göre (cinsiyet, yaş, gelir, yaşanan bölge, sağlık durumu vb.) düzenli olarak raporlanmalı ve bu raporların açık erişimli olması sağlanmalıdır.
- Çocukların, ailelerinin ve tüm toplumun Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Engelli Hakları Sözleşmesi hakkında bilgilendirilmesine ve bilinçlendirilmesine yönelik eğitim çalışmaları planlanmalı, bu eğitimlerde farklı disiplinlerden meslek elemanlarının (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, hukukçu, eğitimci, vb.) yer alması gözetilmelidir.
- Çocukların erişim olanakları gözetilerek, kendilerine yönelik hizmetlere ilişkin değerlendirmelerini, önerilerini ve şikayetlerini iletebilecekleri fiziki ve elektronik ortamlar

sağlanmalı, bu değerlendirme, öneri ve şikayetler konularına göre listelenmeli ve bunlarla ilgili gerekli önlemler alınmalıdır.

- Çocuklara ilişkin yapılacak çalışmalar için ayrı bir bütçe bulundurulmalı ve bu bütçe dahilindeki harcamaların oranları farklı çocuk gruplarına göre (cinsiyet, yaş, gelir, yaşanan bölge, sağlık durumu vb.) belirlenmeli ve yayınlanmalıdır.

- Çocukların eğitim yaşamına tam ve eşit katılımına ve erişilebilirliğine ilişkin olanaklara ve engellere yönelik durum tespiti yapılmalı , elde edilen veriler farklı çocuk gruplarına göre (cinsiyet, yaş, gelir, yaşanan bölge, sağlık durumu vb.) düzenli olarak raporlanmalı ve bu raporların açık erişimli olması sağlanmalıdır.

- Çocukların yaşadıkları bölgenin sosyal, eğitsel, kültürel, sportif ve sanatsal olanaklarından yararlanabilmelerine yönelik önlemler alınmalı, bu olanaklardan yararlanamayan çocuklar ve bunun gerekçeleri tespit edilmelidir.

- Çocukların oyun hakkından yararlanabilmelerine yönelik olanaklar sağlanmalı, bu olanaklardan yararlanamayan çocuklar ve bunun gerekçeleri tespit edilmelidir.

- Engelli çocukların, düzenlenen tüm oyun etkinliklerine katılımlarının sağlanması için gerekli önlemler alınmalı, etkinliklerden bazılarında katılmak istemeyen çocuklar hiçbir şekilde zorlanmamalı ve çocuklara kendi istedikleri etkinlikleri seçme özgürlüğü tanınmalıdır.

- Engeli olan çocuklara, engel türleri göz önünde bulundurularak yaklaşılmalıdır. Bunu aşağıdaki gibi örneklendirebiliriz: (Bkz. Bu bilgiler UNICEF (2013a)'ın "Bizi Ciddiye Alın-Yaşamlarını Etkileyen Kararlara İlişkin Süreçlere Engeli Olan Çocukları Dahil Etmek" isimli çalışmasından ve TBMM (2015)'nin "Engellilerle Doğru İletişim" rehberinden derlenmiştir).

Görme engelli çocuklar için;

- Öncelikle herhangi bir yardıma gereksinimleri olup olmadığını kendilerine sorarak öğrenmek,
- Yanlarında herhangi bir refakatçisi olsa bile doğrudan kendileriyle iletişim kurmak,
- Daha fazla açıklama yapmak, görsel içerikler söz konusuysa bunları ayrıntılı biçimde betimlemek,
- Ortama girerken kendini tanıtmak,
- Ortamdan ayrılırken bilgilendirmek,
- Yönlerini bulmaları konusunda gerekli desteği vermek, açık ve net ifadelerle yönlendirmek,
- Bilgi vermeden ortamdaki nesnelerin yerinde değişiklik yapmamak,
- Hareket etmelerinin önünde engel teşkil edecek nesnelere varsa kaldırmak veya açıklayarak bilgilendirmek,
- Yüksek sesle değil normal bir ses tonuyla konuşmak,
- Konuşma esnasında 'bak', 'gördün mü', 'görüşürüz' gibi kalıpları kullanma konusunda rahat hissetmek.

İşitme engelli çocuklar için;

- Ne şekilde iletişim kurmayı (işaret dili, yazılı iletişim, vb.) tercih ettiklerini sorarak iletişime başlamak,
- Tahmin etmeye çalışmamak, anlamış gibi yapmamak ve bunların yerine anlaşılmayan yerleri doğrudan sormak,
- İşitme cihazı kullanan çocuklarla gerçekleştirilecek görüşme veya etkinliklerde gürültülü olmayan ortamları seçmek,
- Konuşmaları takip edebilmeleri için ortamda bulunan kişilerin sırayla konuşmasını sağlamak,
- Mümkünse ortamda bir işaret dili tercümanının bulunmasını sağlamak,
- İletişim esnasında tercümanlarına veya refakatçilerine değil, doğrudan kendilerine bakarak konuşmak,
- Dudak okuyan çocuklar açısından ağızda bir şey varken konuşmamak ve konuşurken dudakları el veya başka bir nesne ile kapatmadan, tane tane konuşmak.

Konuşma engelli çocuklar için;

- Dinlerken sabırlı ve dikkatli olmak,
- Sözlerini kesmemek,
- Kendileri yardım talep etmediği sürece sözlerini tamamlamaya çalışmamak,
- Anlıyormuş gibi yapmamak, varsayımda bulunmamak ve anlaşılmayan yerleri tekrarlamalarını istemek,
- Farklı iletişim yolları (yazılı, görsel, vb.) denemek isteyip istemediklerini sormak,

- Yanlarında refakatçi olsa bile doğrudan kendileriyle iletişim kurmak,
- Onaylarını almadan kalabalık bir ortamda konuşma yapmalarını talep etmemek.

Fiziksel engelli çocuklar için;

- Görüşme veya etkinlik gerçekleştirilecek ortamın erişilebilirlik olanaklarını göz önünde bulundurmak (rampa, tuvalet, asansör, kapılar, vb.)
- Yardıma gereksinimleri olup olmadığını doğrudan kendilerine sormak,
- Yürüme engeli olan çocuklara ayak uydurarak yürümek,
- Tekerlekli sandalye, baston veya koltuk değneği gibi yardımcı cihazlar kullanmaları durumunda, onayları ve bilgileri olmadan bu cihazlara temas etmemek,
- Yiyecek-içecek ikramı olan ortamlarda bunları edinmeleri konusunda gerekli desteği sunmak,

Zihinsel engelli çocuklar için;

- Açık, sade ve net konuşmak, karmaşık ifadelerden kaçınmak,
- Sabırlı olmak,
- Farklı iletişim yollarına (beden dili, resim, fotoğraf, video, vb.) açık olmak,
- Abartılı bir ilginin veya bebek gibi davranmanın onları rahatsız edeceğini göz önünde bulundurmak,
- İletişim kurma ve sürdürme konusunda teşvik edici olmak.

Ruhsal engelli çocuklar için;

- Karşılaştıkları sorunların büyük çoğunluğunun toplumun olumsuz tutum ve davranışlarıyla ilgili olduğunu göz önünde bulundurmak,
- Sabırlı ve sakin olmak,
- Gergin ve endişeli olabileceklerini göz önünde bulundurmak,
- Görüşlerine önem verildiğini hissettirmek.
- Tüm bu farklılıklarını göz önünde bulundurarak iletişim kurmak, çocukların katılımlarını artırmak için önemli adımlardır.

Sivil toplum örgütlerinin çocuk hakları konusunda dikkat etmesi gereken hususlara ilişkin yukarıda sayılan bu öneriler artırılabilir ve geliştirilebilir.

KATILIM HAKKI KONUSUNDA ÇOCUKLARA ÖNERİLER

Katılım hakkının korunması, gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi açısından çocuklara yönelik bazı öneriler:

- Görüşlerinizi akranlarınızın görüşlerine saygı göstererek ve mahremiyetlerini gözeterek özgürce ve güvenle ifade edebilirsiniz.
- Katılım göstermek istediğiniz konulara siz karar verebilirsiniz, kimse size katılmak veya katılmamak konusunda baskı yapamaz.
- Katılım sürecinden istediğiniz zaman geri çekilme hakkına sahipsiniz.
- Katılım sürecinde, yetişkinlerin beklentilerini karşılamak veya görüşlerini desteklemek zorunda değilsiniz.
- Katılmak için kendinize en uygun ortamları, etkinlikleri ve yöntemleri en iyi siz bilirsiniz.
- Katılım gösterirken gerek duyduğunuzda nasıl yardım ve destek arayabileceğinizi en iyi siz bilirsiniz.
- Katılım sürecinize ilişkin kendinizi rahat hissetmenize engel olabilecek durumların belirlenmesi ve çözülmesi konusunda görüşlerinizi güvenle ifade etme hakkına sahipsiniz.
- İfadelerinizin ve paylaşımlarınızın (sözlü, yazılı, görsel, vb.) hangi durumlarda ve hangi ortamlarda kullanılabileceğine ancak sizin onayınızla karar verilebilir ve mahremiyetinizi koruma hakkına sahipsiniz.

KAYNAKÇA

Arıkan, Ç. (2002). Sosyal model çerçevesinde özürllülüğe yaklaşım. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2(1), s. 11-25.

Arın, S. ve Özsoy, A. (2015). Kentsel mekân tasarımında çocuk katılımı. İdeal Kent Dergisi, Eylül (17).

Arkadaş-Thibert, A. (2020). Belediyeler için çocuk katılımı eğitim ve uygulama kılavuzu-UNICEF. Ankara.

Aykara, A. (2016). Engelli çocukların katılım hakkı. Çocuk Katılımı. Erbay, E. (Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Aykara, A. (2017). Çocuk merkezli oyun terapisinin engelli çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları açısından önemi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 28 (1), s. 169-186.

Aykara, A. (2018). Çocukların sosyal becerilerinin geliştirilmesinde oyunun yeri. Çeşitli Alanlardan Oyun Örnekleriyle-Çocuğun Oyun Hakkını Gerçekleştirmek. Öztürk, A. B. (Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.

B. Bayraktaroğlu ve A . Büke. (2015). Çocuk oyun alanlarının evrensellik ölçütleri açısından incelenmesi: Fenerbahçe-Pendik sahil şeridi örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), s. 371-378.

Bricout, J. C., Porterfield, S. L., Tracey, C. M. ve Howard, M. O. (2004). Linking models of disability for children with developmental disabilities. Journal of Social Work in Disability and Rehabilitation, 3(4), s. 45-67.

Campbell, F. (2001). Inciting legal fictions: Disability's date with ontology and the ableist body of the law. *Griffith Law Review*, 10(1), s. 42-62.

Cılga, İ. (2001). Demokrasi, insan hakları kültürü ve çocuk hakları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, s. 69-73.

Dereli, H. M. ve Uludağ, G. (2013). Bir hak olarak "oyun": Çocukların oyun hakkı. *Çoluk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 100, s. 26-27.

Dimmock, S. (2011). Çocuklarla birlikte-çocuklar için: ÇHS raporlamasında çocuklara eşlik eden sivil toplum kuruluşları için bir rehber. *NGO Group for the Convention on the Rights of the Child*.

Dostoğlu, N., Şahin, E., Taneli, Y. (2009). Evrensel tasarım: Tanımlar, hedefler, ilkeler. *Mimarlık*, (347).

Durmuş, G. (2019). Çocuğa karşı şiddeti önlemek için ortaklık ağı politika belgesi. Ankara: Uluslararası Çocuk Merkezi.

Erkan, G. (2003). Özürlülerle sosyal hizmet uygulamaları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi (Halk Sağlığı Özel Eki)*, 25(4), 34-37.

Gökmen, F. (2007). Türkiye'de özürlü haklarının gelişimi . *Öz-Veri Dergisi*, 4(2), s. 1085-1106.

Graham, M. (2011). Changing paradigms and conditions of childhood: Implications for the social professions and social work. *British Journal of Social Work*, 41, s. 1532-1547.

Hacılibeyoğlu, F. (2013). Kentsel mekan oluşumunda kullanıcı katılımı. TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu, s. 185-196.
<http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/06/16.pdf>; Erişim: 10.05.2022.

Hunt, R. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD) uygulama kılavuzu. Ankara: Engelliler Konfederasyonu.

Karataş, K. (1998). Özürlüler kentlerde özgürce hareket etmek istiyorlar. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, (4). Türkiye Körler Federasyonu Yayını.

Karataş, K. ve Acar, H. (2008). Sosyal hizmet kuruluşlarında çocuk ve gençlerin katılımı. Toplum ve Sosyal Hizmet, 19 (1), s. 37-38.

Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: conceptualizing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. British Educational Research Journal, 33(6), s. 927-942.

Nazlı, A. (2012). Öteki beden : Bir ötekilik biçimi olarak engelli beden ve engellilik, Sosyoloji Dergisi, (27), s. 17-21.

Öztürk, A. B. (2018). Bilgisayar oyunları ile çocuklarla çalışma. Öztürk, A. B. (Ed.). Çocuk ve Oyun Hakkı. Ankara: Nika Yayınevi.

Öztürk, A. B. ve Suntekin, C. (2021). Çocuk hakları yönetiminde sivil toplum örgütlenmeleri. Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Hizmet-Sorun Alanları ve Vaka Örnekleri. Buz, Sema ve Afyonoğlu, M. F. (Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Polat, İ. ve Ayataç, H. (2018). Engelli çocukların oyun hakkı ve oyun alanlarının tasarımı. Öztürk, A. B. (Ed.). Çocuk ve Oyun Hakkı. Ankara: Nika Yayınevi.

Pauya, S. ve Savaş, S. (2020). Barrier free children play area. GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS), 3(1), s. 17-34.

TBMM (2015). Engellilerle doğru iletişim. TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı. https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/brosurler/engellilerle_dogru_iletisim.pdf; Erişim: 13.05.2022.

Torun, F. ve Duran, H. (2014). Çocuk hakları öğretiminde oyun yönteminin başarıya, kalıcılığa ve tutuma etkisi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (16), s. 418-448.

UNICEF (2013a). Bizi ciddiye alın-Yaşamlarını etkileyen kararlara ilişkin süreçlere engeli olan çocukları dahil etmek.

UNICEF (2013b). Çocuk refahı belgesi. Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF Türkiye Temsilciliği.

Çocukların Katılım Hakkı Projesi (CHiP IN)

Engelli Çocukların Karar Alma Süreçlerine Etkin Katılımı projesi Sivil Toplum Destek Programı Üçüncü Dönem kapsamında hibe almaya hak kazanmış ve 1 Nisan 2021 -30 Haziran 2022 tarihleri arasında uygulanmıştır.

Kısa adı ile "Çocukların Katılım Hakkı – CHiP IN" olan proje Türkiye Spina Bifida Derneği koordinatörlüğünde, Disleksi Öğrenme Güçlüğü Derneği ortaklığı ve Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezinin iştirakiyle yürütülmüştür.

Proje kapsamında sivil toplum örgütlerinin engelli çocuk katılımı kapasitelerini artırmak, Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme hakkında farkındalık kazandırmak, engelli çocukların sivil topluma katılım kapasitelerini artırmak ve kurumların engelli çocuk katılımı konusunda farkındalıklarını artırmak hedeflenmiştir.

Proje kapsamında;

- Engelli çocuklarla doğrudan ya da dolaylı olarak çalışan STK'lar için iki günlük Çocuk Katılımı Eğitimi gerçekleştirildi.
- "Engelli Hakları Sözleşmesi (EHS) -Çocuklar İçin Sadeleştirilmiş Metin" hazırlandı.
- Engelli hakları kutu ve mobil oyunu- "ENÇOKK" geliştirildi.
- Engelli olan ve olmayan çocuklarla "akran eğitimi" yapıldı.
- "Engelli Çocukların Katılım Hakkı" el kitabı hazırlandı.
- Kamu-STK-Üniversite İş Birliği Toplantısı yapıldı.

Proje ile ilgili ayrıntılı bilgilere aşağıdaki sosyal medya hesaplarından ve web sitesinden ulaşılabilir.

Çocukların Katılım Hakkı Projesi (CHIP IN)

Instagram: @cocuklarinkatilimhakkı

Facebook: @cocuklarinkatilimhakkı

Twitter: @cocukkatilim

Websitesi: <https://cocuklarinkatilimhakkı.spinabifida.org.tr/>

Bu kitap Avrupa Birliğinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Türkiye Spina Bifida Derneği sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmaq zorunda değildir.